TEXTILE ARHEOLOGICE DIN COLECȚIA MUZEULUI NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA, ÎN LUMINA ULTIMELOR CERCETĂRI

SORINA VOJU
Muzeul Național al Unirii Alba Iulia

În anii 1961-1962, s-au efectuat săpături arheologice la Alba Iulia, în zona „Spitalul Veterinar", de unde s-au recuperat fragmente textile, mărgele, bijuterii, obiecte ce provin din patru [?] morminte de inhumație, iar la Sebeș au avut loc lucrări de restaurare la Biserica Evanghelică, ocazie cu care s-au dărâmat două cripte din fața altarului, din acestea recuperându-se fragmente textile (în prima criptă a fost înhumat preotul Michael Lang, fost decan al Gimnaziului Evanghelic din Sebeș, în cea de-a doua, văduva „consilierului intim al Transilvaniei", Michael Huttern).

Textilele arheologice, recuperate din cele două locuri diferite au avut destin asemănător: prelevate și depozitate în spațiile muzeelor (Muzeul Național al Unirii Alba Iulia, respectiv Muzeul Municipal „Ioan Raica" Sebeș), abia după aproximativ patru decenii, au ajuns în laboratorul de restaurare, prin aducerea lor de către tineri arheologi pasionați de vestigii inedite. Acest lucru se întampla în anul 1996, atunci când a avut loc o reorganizare a depozitelor instituției albaiuliene, iar la Sebeș în anul 2000, când, la fel, s-au reorganizat expoziția permanentă, dar și depozitele.

Din păcate, în ambele cazuri datele menționate de arheologii care au efectuat săpăturile sunt vagi, cu minime informații despre inventar și locul de unde provin cu exactitate, ele fiind la un moment dat adunate la un loc fără a se ține seama de multitudinea de detalii care sunt necesare pentru a putea realiza o reconstituire exactă.

Datorită faptului că textilele arheologice provenite de la „Spitalul Veterinar" sunt plasate ca vechime în intervalul dintre sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul celui de al XVIII-lea, iar cele provenite de la Biserica Evanghelică Sebeș sunt datate la jumătatea secolului al XVIII-lea (Michael Lang, 1729), respectiv sfârșitul secolului al XVIII-lea (văduva lui Michael Huttern, 1776), acestea vor fi prezentate în ordine cronologică.

Înainte de a putea susține cu exactitate care sunt tipurile de veșminte care fac obiectul acestui studiu, trebuie să ne întoarcem în timp și să căutăm soluții, începând de la cele mai vechi imagini despre îmbrăcăminte, precum și să înțelegem care erau grupurile sociale și ecleziastice din această parte a Transilvaniei.

O particularitate importantă a Transilvaniei o constituie coabitarea unei multitudini de grupuri etnice și confesionale. Cele mai multe date cu privire la categoriile entice și regulile de îmbrăcăminte apar în secolul al XVIII-lea, în așa-

zisele cărți de costume, însă imagini deosebite întâlnim și în cărțile lui Cesare Vecellio, la sfârșitul secolului al XVI-lea, acestea fiind punctul de plecare pentru multe studii cu privire la costume tradiționale din diferite părți ale lumii.

Cesare Vecellio s-a născut în Cadore, provincia Veneto, Italia, a fost văr cu Tizian și l-a însoțit pe acesta la Augsburg în anul 1548, fiindu-i și asistent celebrului pictor. Mulți cercetători au afirmat că unele lucrări atribuite lui Tizian sunt de fapt realizate de Cesare Vecellio. A publicat în anul 1590, la Veneția, lucrarea cunoscută întregii lumi: *De gli Habiti Antichi e Moderni di Diversi Parti di Mondo,* având 415 ilustrații ce înfățișează diferite tipuri de îmbrăcăminte, începând de la suveranul Pontif până la îmbrăcămintea oamenilor din China, India, Peru, America etc.

Ilustrațiile cărții încep cu imaginile suveranului Pontif, cu precizarea că aceste veșminte majestuoase sunt purtate de principi, ambasadori, precum și la înmormântarea înalților prelați ai Bisericii Catolice. În America, războinicii purtau pe cap piele cu cap de vițel, iar principii piei de leu. Pe întregul parcurs al cărții, sunt prezentați în general reprezentanți ai nobililor, femei și bărbați deopotrivă, însă sunt și excepții în care apar oameni din păturile de jos ale societății, inclusiv matroane[1].

A doua carte a lui Cesare Vecellio a fost publicată tot la Veneția, în anul 1598: *Habiti antichi e moderni di ogni parte del mondo,* lucrare în care este prezentat Il *Principe di Transilvania,* nimeni altul decat Sigismund Báthory[2]. În ilustrație, personajul stă în picioare, într-o armură de tip vest-european, îmbrăcămintea este deosebit de bogată, din mătase cu ornamente aurii și alte culori, materiale recunoscute ca fiind folosite de ungurii și croații care trăiau în acest regat.

Indicatori importanți în realizarea cărților de costume sunt datele prezentate de călătorii străini în diferite colțuri ale lumii și care descriu, de multe ori în detaliu, elementele costumelor purtate de principii și familiile nobiliare, din țările vizitate. În același timp, sunt importante hărțile și peisajele urbane descrise de aceștia. În scrierile lor găsim date despre îmbrăcamintea purtată de membrii diferitelor pături sociale, în special ale principilor și membrilor confesiunilor ecleziastice[3].

În cărțile de costume de la începuturile epocii moderne, porturile din Europa Central-Răsăriteană apar doar marginal. Cele mai frecvente sunt cele ale polonezilor, ungurilor și croaților. Imaginile masculine sunt doar schițate, iar formele armelor și frizurilor sugerează o apropiere de influența Imperiului Otoman. Același lucru se întâmplă și în cazul reprezentărilor feminine, însă în

[1] Vecellio 1590, p. 1-25.
[2] Vecellio 1598, p. 407. Gravura în care este reprezentat principele Transilvaniei se regăsește și în colecțiile Muzeului Național al Unirii Alba Iulia, o achiziție recentă (inv. CF 6682).
[3] *Călători străini* 1976, p. 5-9.

cazul lor se accentuează caracterul virtuos al acestora[4].

Fig. 1 – Cesare Vecelli, principele Sigismund Báthory, *Habiti antichi e moderni* (Veneția, 1598)

[4] Calvi 2011, p. 41-42.

Reprezentări importante întalnim și în cartografie. *Harta Ungariei* publicată de John Speed în 1626 are marginile laterale decorate cu personaje masculine și feminine, dispuse pe verticală, în concordanță cu pozițiile lor sociale[5].

Cei curajoși, care se ridicau împotriva asupririi otomane, primeau dreptul de a purta o pană mare. La curtea lui Matia Corvin, delegații ambasadelor străine primeau drept cadou un caftan, asemănător cu cel purtat de principe[6].

Ca urmare a ocupării de către turci a celei mai mari parți a Ungariei, piesele vestimentare, țesăturile, obiectele de încălțăminte de calitate superioară, au devenit accesibile și celorlalte categorii sociale, nu doar curții. Aceste obiecte erau comercializate de negustorii greci și, astfel, îmbrăcămintea orientală a devenit rapid o componentă importantă a unui stil costisitor de viață, atât în Transilvania, cât și în alte părți ale Europei Central-Răsăritene, ce ținea de repertoriul solid al punerii în scenă a ascensiunii sociale[7].

Astfel, în relatările călătorilor sau diplomaților străini în Transilvania, întâlnim descrieri ale modului în care se îmbrăcau principii. Gabriel Bethlen este echivalat cu un demnitar otoman[8].

La începutul secolului al XVII-lea, au apărut hărți ale Transilvaniei, precum și ale Principatelor Moldova și Valahia, decorate cu portretele lui Sigismund Báthory și ale Împăratului Rudolf al II-lea. Principele Gabriel Bethlen a amenajat la castelul de la Hunedoara o galerie cu portretele principilor transilvăneni. Acest lucru a dus la crearea unei mode în secolul al XVIII-lea, în care principi și mari demnitari locali și-au realizat portrete, făcând posibilă identificarea unor personalități marcante ale Transilvaniei și nu numai. În acest articol ne referim doar la zona Transilvaniei.

Cea mai veche atestare a unei reprezentări de costum cu o referință lipsită de echivoc la Transilvania, este ilustrarea capitalei transilvănene Claudiopolis, de către Georg Hoefnagel, pentru cel de-al șaselea volum al seriei lui Georg Braun și Franz Hogenberg, *Civitates Orbis Terrarum*, din 1617. În imagine este prezentată în fundal capitala transilvăneană, iar în plan apropiat o nobilă căsătorită și două nobile necăsătorite, îmbrăcate potrivit statutului lor social. Reprezentarea în plan depărtat a unui călăreț cu turban, poate fi interpretată ca situația de stat vasal al Imperiului Otoman[9].

Influențe în evoluția costumului din Transilvania îl au stilurile occidentale, aduse în zonă de principi, precum și de familiile nobiliare. Un rol important în impunerea unor stiluri vestimentare specifice occidentului îl au și studenții

[5] Speed 1626.
[6] Born 2013, p. 185.
[7] *Ibidem*, p. 166.
[8] *Călători străini* 1976, p. 26.
[9] Born 2013, p. 175.

români, care au avut șansa să studieze la universități prestigioase din Europa, și care au adoptat un stil vestimentar specific țarii care i-a găzduit. De asemenea, deloc de neglijat, sunt și călătorii străini care au venit trimiși de oficialități sau doar de curiozitate, în Transilvania, precum și negustorii greci, turci, venețieni, etc.

Fig. 2 – Georg Hoefnagel, *Claudiopolis*, 1617[10]

Moda care pare să influențeze tendințele din domeniul vestimentar și al bijuteriilor din Transilvania primei jumătăti a secolului al XVII-lea este cea spaniolă. Ea pătrunde prin intermediul Habsburgilor în Europa Centrală și atinge de asemenea spațiul intracarpatic. Moda spaniolă a secolelor XVI-XVII se caracterizează prin faptul că atât vestimentația, cât și coafura sau bijuteriile răspândite din abundență pe veșminte contribuie la constituirea unei aparențe de fast și bogăție.

Dintre accesoriile vestimentare frecvent menționate în documentele epocii, aplicele-floare (*boglar*) sunt cele cu funcții diverse. Ele puteau fi cusute pe veșminte, diademe, cingători, încalțăminte sau transformate în mici pandantive, agrafe, fibule, chiar formau coliere sau brățări. În același timp, puteau fi fixate pe piesele de harnașament.

Moda aplicării acestor accesorii, atât pe veșmintele bărbătești, cât și pe cele femeiești, are influență spaniolă, caracterizată în epocă prin împodobirea

[10] Colecția Bibliotecii Centrală Universitară „Lucian Blaga” Cluj-Napoca (foto Florin Bogdan).

excesivă cu diferite aplice, perle, pietre prețioase sau alte bijuterii. Aplicele puteau fi emailate sau împodobite cu pietre scumpe și perle, dând o strălucire aparte costumelor. Aplicele *boglar* apar frecvent în inventarele de bijuterii aparținând doamnelor nobile din Ungaria. Ele aveau forma unor flori cu petale aurite și/sau acoperite cu email opac alb, negru, albastru, verde și, de asemenea, cu pietre sau perle fine prinse în filigrane[11].

Pe lângă aplicele *boglar*, se mai foloseau rozete împodobite cu diamante sau rubine. Perlele aveau mare căutare și datorită faptului că prețurile lor erau destul de accesibile. În acest mod, reprezentanții celor mai multe categorii sociale își puteau permite să-și împodobească veșmintele cu astfel de accesorii, creând un fast aparent.

Din Ungaria, moda pătrunde și în Transilvania, iar mai apoi și în restul spațiului românesc, odată cu produsele de bijuterie ale atelierelor săsești[12].

Textile arheologice de la „Spitalul Veterinar" Alba Iulia (sfârșitul sec. al XVII-lea – începutul sec. al XVIII-lea)

Cu ocazia unor lucrări edilitare, arheologul Alexandru Popa, începea în toamna anului 1961 primele săpături în zona cunoscutei necropole de la Alba Iulia - „Stația de Salvare". În prima fază, s-au făcut săpături în zona „Canton CFR", urmând ca în anul următor să se cerceteze zona „Spitalul Veterinar", unde s-au descoperit patru morminte de inhumație.

Datele despre inventarul mormintelor nu sunt foarte bine explicate. Se știe doar că unul dintre morminte se afla în stare bună, celelalte fiind acoperite cu resturi de cărămizi și țigle romane și chiar cu o lespede de piatră[13]. Aceleași săpături sunt menționate și de M. Rusu care descrie inventarul a cinci morminte[14].

Prelevate din pământ, învelite în bucăți de hârtie, iar piesele de mici dimensiuni în plicuri, tot din hârtie, cu adnotari fugitive, obiectele textile și restul inventarului unui mormânt au fost depozitate la Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia. Pentru că nu prezentau interes în cercetare pentru arheologi, dar și din cauza faptului că la acea dată nu existau restauratori textile atestați în laboratoare de restaurare, fragmentele care fac obiectul acestui studiu au fost „uitate" în depozitele instituției de cultură albaiuliene. Ani la rând, generații de arheologi și custozi de depozite au trecut cu vederea micile „pachețele" neinventariate din depozitul dacic al muzeului.

În anul 1996, odată cu reorganizarea depozitelor muzeului, am primit informația, din partea - pe atunci - colegului arheolog Adrian Gligor, cum că în

[11] Nițu 2014, p. 526.
[12] Nițu 2006, p. 275.
[13] Dragotă, Orian, Băbuț, Niculescu, Costea, Breazu 2004, p. 169-182.
[14] Rusu 1979, p. 49.

depozitul „dac” sunt câteva fragmente de textile arheologice depozitate de la săpăturile din 1962. Colegele Daniela Ciugudean - restaurator ceramică metal - și regretata Ileana Partenie - restaurator textile - au adus obiectele în laborator și, în urma unei cercetări, au realizat o încercare de reconstituire a costumului, care poate fi văzut în expoziția de bază a Muzeului Național al Unirii Alba Iulia (**Fig. 3**). Trebuie menționat că mormântul din care s-au prelevat obiectele aparține unei persoane de sex feminin, iar datorită dimensiunilor reduse ale circumferinței inelelor, s-a presupus că defuncta avea o vârstă fragedă.

Fig. 3 - Reconstituirea costumului feminin pe baza resturilor textile păstrate în depozitul muzeului albaiulian

În planurile arhitectului italian Giovani Morando Visconti, arhitect care a realizat planurile fortificației de tip Vauban de la Alba Iulia, locul de inhumație este menționat ca cimitir reformat până la începutul secolului al XVIII-lea. Tot din planurile arhitectului rezultă că, la 1715, cimitirul era abandonat[15].

Inventarul mormântului, destul de bogat în obiecte, a fost trecut printr-un proces de carantină. Pentru a parcurge pașii necesari în restaurarea obiectelor de proveniență arheologică, s-au făcut numeroase dezinfectări cu soluție pe bază de tymol. Următorul pas a fost acela de a rehidrata și emolia conglomeratul rigid, pentru a putea recupera toate fragmentele, de orice natură ar fi fost ele.

După înlăturarea mecanică a resturilor humice, am avut în față mai multe obiecte (fragmente sau întregi): podoaba capilară (părul era împletit în două codițe, prins într-un conci și fixat cu cinci ace metalice de păr), fragmente de galon, un pandantiv, fragmente de material textil în țesătură cu fir metalic, mărgele de diferite culori și dimensiuni, fragmente din talpa unui obiect de încalțăminte, fragment textil din mătase naturală, paiete, fire metalice răsucite pe miez textil sau lamelare, fragment ce părea dintr-un ciucure, elemente bogat ornamentate ce pot proveni atât de la bentița de cap, cât și de la cordonul din talie, inel de mici dimensiuni, diferite tipuri de fragmente textile.

Cea mai mare parte a fragmentelor a trecut printr-un amplu proces de restaurare, un articol referitor la acestea fiind publicat în anuarul muzeului albaiulian de catre Ileana Partenie[16].

În anii care au urmat, datorită volumului mare de muncă, restul fragmentelor au rămas în așteptarea unei noi abordări. Astfel, la sfârșitul anului 2019, am reluat munca de cercetare cu privire la acestea. Este vorba de o bandă din catifea cu lungimea de 37 cm și lățimea de 4,5 cm cu aplicații deosebit de numeroase din mărgele de sticlă, fire metalice răsucite, mărgele din diferite alte materiale, paiete, un fragment de falangă, manșeta unei mâneci, trei globuri mici din sticlă (cu diametrul de 1,5 cm), fragmente de piele, trei „bulbi” din material textil cu decor din fir metalic spiralat în alternanță cu mărgele din sticlă, etc. Depunerile de oxizi sunt masive, iar starea de conservare a materialelor este foarte slabă (**Fig. 4**).

Inițial, analizând materialele din care este confecționată banda, precum și aplicațiile sale (confecționate - vizibil - din materiale mai „ieftine” decât celelalte obiecte menționate în articolul anterior), s-a crezut că acestea provin din alt mormânt. După ce am studiat mai amănunțit materialele pe care le aveam în față și făcând comparație cu imaginile din timpul lucrărilor anterioare de restaurare mi-am dat seama că ele provin din același sicriu. În primul rând, pe

[15] Informație obținută cu amabilitatea prof. Gheorghe Anghel, căruia îi mulțumesc cu această ocazie; despre construcția cetății vezi Anghel, Anghel 2015, p. 129-142.
[16] Partenie 2001, p. 385- 387.

bulbii din material textil sunt fixate aceleași elemente decorative (o floare cu opt petale din rubin), așa-zisele aplice *boglar*, aceleași ca în cazul bentiței incluse în reconstituirea costumului. În același timp, multitudinea de mărgele și fire metalice rămase neîncorporate în încercarea de reconstituire a vestimentației, se regăsesc în decorul benzii (este cazul mai multor paiete, dar și a urmelor lăsate după desprinderea unui bulb decorativ).

Trebuie menționat că cei trei bulbi rămași sunt confecționați din material textil - bumbac, de culoare albă care sunt decorați cu fir metalic lamelat, răsucit în alternanță cu mărgele duble (îngemănate) din sticlă sidefată. La fiecare două sau trei șiruri de fir metalic răsucit se integrează un șir cu mărgele îngemănate, pentru ca la partea superioară să fie aplicat câte un element decorativ floral, elemente ce pot fi încadrate în categoria mai sus amintitelor aplice *boglar* (**Fig. 5**). Aceste elemente decorative florale sunt cele amintite anterior, floare cu opt petale din rubine. Și acest element decorativ este foarte interesant realizat. Pe o bază din material ceramic, care este străpuns cu două orificii pentru coasere, sunt fixate câte opt bucăți de rubin, formând petalele unei flori, iar în mijloc se află un element decorativ în formă de stea cu șase vârfuri, imprimate pe o suprafață metalică foarte subțire. Pietrele de rubin sunt destul de „brut" tăiate (observație ce am putut-o constata după ce am analizat fragmentele la stereomicroscop). Alături de aceste fragmente mai sunt numeroase mărgele, cele mai mici înșirate pe fir textil care, din cauza păstrării mult timp în mediu uscat, și-au pierdut din rezistență, fapt care duce la ruperea firului textil (**Fig. 6**).

Pentru că sunt de dimensiuni reduse, iar detaliile nu pot fi observate cu ochiul liber, am studiat, împreună cu colega Codruța Leahu - chimist -, la stereomicroscop, toate fragmentele existente, efectuând numeroase stereofotografii precum și teste pentru a putea stabili natura firului metalic și compușii de coroziune. Diferențele sunt uimitoare: începând de la structura de bază a benzii textile, până la structura mărgelelor, toate sunt absolut fascinante.

Datorită noilor cercetări, consider că trebuie reevaluate toate elementele decorative incluse în încercarea de integrare în rochie, cât și a modelelor florale care sunt puse pe banda de pe cap. Având aceleași modele decorative, ar putea să fie necesară o modificare a locului de fixare. În acest caz, cercetările m-au facut să constat că unele elemente provin de la diademă, celelalte fac parte din componența cordonului, iar fragmentele din piele sunt identice cu cele ce au fost catalogate ca fiind parte integrantă a unui obiect de încalțăminte.

Textile arheologice de la Biserica Evanghelică din Sebeș (sec. XVIII)

Istoria fragmentelor de textile arheologice, care provin din două cripte demolate în 1962, din fața altarului bisericii evanghelice din Sebeș, este strâns legată de viața politică a Sebeșului și de Gimnaziul Evanghelic, astăzi Școala Generală Nr. 2 Sebeș.

Biserica Evanghelică din Sebeș este o bijuterie arhitectonică și în același

timp cel mai cunoscut obiectiv turistic al orașului. Cu o istorie îndelungată, care începe pe undeva prin secolul al XIII-lea, ca basilică, distrusă și reconstruită în mai multe rânduri, își are forma actuală în urma restaurărilor din anii 1960-1964. Biserica a fost reconstruită, de către sași, în stil gotic, păstrând și elemente decorative romanice, într-o îmbinare inedită.

În anul 1961, în timpul lucrărilor de restaurare, s-au darâmat două cripte din fața altarului. Din păcate, datele referitoare la aceste lucrări de restaurare, la care a luat parte arheologul Radu Heitel, sunt foarte puține și neîndeajuns de explicite. Acesta a scris abia după câțiva ani note referitoare la restaurarea edificiului religios.

Conform fișei cu numărul 134/1961 cu privire la predarea-primirea unor obiecte provenite din criptele dărâmate din fața altarului, Radu Heitel, face o descriere a acestora. Monumentele, datate în prima jumatate a secolului al XVIII-lea, aparțin familiilor Lang si Huttern.

În cripta familiei Lang a fost înhumat Michael Lang, preot și decan al Școlii Evanghelice, funcție ce a deținut-o până la decesul său, survenit în anul 1729. În cripta familiei Huttern a fost înhumată văduva consilierului intim al Transilvaniei, Michael Huttern[17].

Istoria acestor familii este deosebit de interesantă. De aceea, în cele ce urmează, voi prezenta, pe rând, datele pe care am reușit să le găsesc, până în acest moment și în condițiile actuale, despre aceștia.

Michael Lang, preot venit la Sebeș în anul 1704, de la Amnaș, el fiind originar din Dealu Frumos, Agnita, a avut o contribuție esențială la înființarea Gimnaziului Evanghelic. Ca urmare a efortului depus de preotul Michael Lang și judele regal Michael Göbel, sub patronajul Bisericii Evanghelice, s-a înființat la Sebeș, în anul 1724, Școala Evanghelică de rang superior, care figurează cu numele de „Schul-Seminarium”. Tot din anul 1724, datează și „statutele” Seminarului, din care reiese că avea atunci caracterul unei școli latine inferioare sau a unui gimnaziu.

În același an, 1724, conform cercetărilor lui Baumann[18], turnul de vest al incintei fortificației a fost dărâmat pentru a face loc construirii noului sediu al Gimnaziului Evanghelic.

Cronicarul Laurentius Weidenfelder, îl amintește în lucrarea sa, intitulată *Particola historica de urbes Sebesum*[19], pe preotul Michael Lang, ca un om distins pentru activitatea sa cărturărească, alături de Michael Thauss (1730-1737), venit la Sebeș din Apoldu de Sus și Georgius Engeter (1737-1741), fost preot în Dobârca.

[17] Heitel 1961.
[18] Anghel 1976, p. 151; Anghel 2004, p. 128; Anghel 2010, p. 130.
[19] Wollmann 2009, p. 221.

Înșiruirea acestor preoți este considerată deosebit de importantă, stând la baza întocmirii repertoriului preoților evanghelici din Transilvania *Series Pastorum.*

În lucrarea lui Weidenfelder, preotul Michael Lang este menționat că a făcut cadou un manuscris valoros din sacristia bisericii, profesorului în teologie, Christian Dietrich Hurner, din Leipzig. Weidenfielder a salvat din „dulapul golit de tot", un codex tipărit la Sorbona și un codex *in octavo* despre viața martiriului Ignatius[20].

Așadar, preotul și decanul Michael Lang, figură importantă a comunității săsești din Sebeș și-a câștigat dreptul de a se odihni la picioarele Mântuitorului din Biserica Evanghelică de la Sebeș. Somnul i-a fost deranjat în anul 1961, odată cu intrarea edificiului religios într-un amplu proces de reorganizare și restaurare.

Inventarul criptei este foarte redus. Din acesta s-a păstrat doar un parte din brâul veșmântului (**Fig. 7**). Acesta este confecționat din catifea și împodobit cu aplici din argint, motiv pentru care, probabil, s-a optat pentru păstrarea unui singur fragment vestimentar, celelalte nepărând interesante.

Datorită păstrării în condiții necorespunzătoare, după prelevare, la aproape patru decenii, starea de conservare este foarte precară. Oricum, starea sa de conservare era una mult sub mediocru, la momentul extragerii din criptă. Depunerile de murdărie, săruri și oxizi ai metalului s-au transferat materialului textil, fragilizându-l.

După câteva săptămâni în care au fost supuse unui tratament de dezinfecție cu soluție de tymol, fragmentele au fost introduse într-un alt recipient cu închidere ermetică și s-a încercat rehidratarea acestora prin pulverizare cu soluție de glicerină. Pentru îndepărtarea resturilor humice și a produșilor de coroziune, s-au folosit băi repetate de complexon III, alcool etilic și gicerină. În ultimele băi, s-a introdus o soluție de săpun, urmate de băi numeroase de neutralizare. Procesul de curățire s-a desfășurat pe o perioada relativ lungă de timp, alternând tratamentele umede cu perioade de uscare controlată, pentru a putea verifica rezistența materialelor textile, cât și a aplicilor metalice. În zonele în care murdăria prezenta urme de rezistență, s-a intervenit mecanic cu ajutorul pensulei, bisturiului sau periei din fibră de sticlă pentru curățarea materialului metalic. Ultima baie a conținut soluție de 5% alcool etilic și 5% glicerină.

Brâul se află în acest moment în proces de consolidare.

În apropierea preotului Michael Lang, o altă criptă a fost vizată de lucrările de restaurare. În aceasta își avea locul de veci văduva consilierului intim al Transilvaniei, Michael de Huttern.

Inventarul criptei, de această dată, este foarte bogat. S-au prelevat

[20] *Ibidem*, p. 223.

fragmente de îmbrăcăminte: bonetă, maramă, mânecă, rochie, fustă, etc.

Un obiect deosebit de valoros este placa din bronz de pe sicriu (**Fig. 10**). Acest *tumulus* este realizat din foaie de bronz, în tehnica *au repousse,* are dimensiunea de: h = 30 cm, L = 20 cm și o grosime de 1-5 mm. Într-un scut este blazonul familiei Huttern, iar în partea inferioară se găsește următoarea inscripție, în traducere liberă din limba latină: *Mormântul/ Illustrissimei și Magnificei Doamne născută Hermann/ a Ilustrissimului Domn/ Mich(ael) de Huttern, consilier intim al Transilvaniei, soție mult iubită și mamă mult dorită/ Născută în ziua de 10 noiembrie 1719/ Decedată în 1776 în ziua de 22 noiembrie*[21].

Placa metalică se află într-o stare de conservare medie. Prezintă pierderi de material și depuneri de produși de coroziune în zonele unde a fost fixată pe sicriu, cel mai probabil, cu cuie din fier, pentru că pe suprafața din bronz nu sunt urme de depuneri de coroziune.

Prezența însemnelor heraldice indică apartenența la clasa nobiliară și/sau a categoriei demnitarilor ori magistraților. Nu în ultimul rând, faptul că a fost înhumată în interiorul bisericii ne demonstrează faptul că familia sa era una importantă la acea vreme. De fapt, dacă însemnele conform cărora soțul defunctei a fost consilier intim al Transilvaniei sunt adevărate, atunci aceștia au aparținut uneia dintre confesiunile recepte, mai exact cea a evanghelicilor, din ai cărei membri era constituit Consiliul Intim, instituție formată din 12 membri[22].

Consiliul Intim a fost o structură de guvernare, cu rol consultativ pentru principe, în diverse probleme, care se erija în organismul reprezentativ al națiunilor privilegiate: *natio nobilium, natio saxonicum, natio siculorum* și patru religii recepte: catolică, calvină, luterană și unitariană[23].

La sfârșitul secolului al XVII- lea, în contextul luptei dintre confesiunile religioase, pentru impunerea catolicismului în Ardeal, s-a decis desființarea Consiliului Intim și înființarea unui Guberniu al Transilvaniei. Acesta ar fi avut tot 12 membri, însă confesiunile recepte trebuiau să dețină un număr egal de reprezentanți, câte 3 pentru fiecare: catolici, reformați, evanghelici și unitarieni. Această decizie are loc ca urmare a *Rezoluțiilor Alvinczi* din anul 1693[24]. Conducătorul Guberniului primește titulatura de guvernator, iar membrii își menținеau titulatura de consilieri[25].

În acest context, Michael de Huttern, trebuia să fie în listele membrilor guvernelor care s-au succedat până la anul 1776, când este consemnat decesul consoartei, care avea titulatura de văduvă.

---

[21] Traducerea a fost realizată de colega noastră, Gabriela Mircea.
[22] Brusanowski 2007, p. 205.
[23] Magina 2014, p. 61.
[24] *Ibidem*, p. 208.
[25] Dorner 1995, p. 184.

Cercetând diferite documente privitoare la componența guvernelor care s-au succedat începând cu 1700 până la 1780, nu am întâlnit nici o notificare cum că Michael de Huttern ar fi făcut parte din componența vreunuia[26].

Din raportul de săpătură redactat de Radu Heitel, la câțiva ani de la dezhumare, reiese că defuncta era văduva consilierului transilvan, Michael Huttern, originar din Miercurea Sibiului. Din păcate, accesul la arhiva Bisericii Evanghelice nu a fost posibil în această perioadă[27], iar datele găsite din surse publicate și posibil de cercetat din mediul online, nu sunt suficiente pentru a emite afirmații concrete despre această familie, așa cum a fost în cazul preotului Michael Lang. Vom reveni în perioada următoare cu rezultatele finale ale cercetării, deoarece interesul ne-a fost stârnit, o dată în plus, de lipsa informațiilor concrete despre familia Huttern.

Având la bază blazonul imprimat pe *tumulus*, am încercat să găsim analogii sau similitudini cu familii nobiliare din Transilvania secolelor XVII-XVIII, chiar cu trimiteri la familii din Austria sau Germania, știut fiind faptul că la Sebeș au fost aduși coloniști pentru a crește numărul locuitorilor majoritari sași. Aceștia au primit pământ și unele privilegii în momentul în care s-au stabilit acolo.

Apariția însemnelor heraldice sub formă de „pecete autentică", își are rădăcinile undeva prin secolele XII-XIII. Folosirea sigiliilor armoriate implică tot atâtea jurisdicții separate, laice sau eclezistice, întemeiate pe baza autorității supreme a regelui Ungariei[28].

În Transilvania, în baza diplomelor, nobilimea primea dreptul de a-și crea stemă. O categorie specială era cea a demnitarilor, care, fiind reprezentanții în teritoriu ai curții, trebuiau să includă însemnele heraldice ale regelui, în emblema personală sau mai bine zis a familiei. Cu timpul, însemnele heraldice se extind până la baza piramidei nobiliare. Aceleași însemne se vor transmite generațiilor următoare.

Cele mai vechi reprezentări ale unor steme districtuale de pe teritoriul României se găsesc în Transilvania. Din 1224 datează primul sigiliu districtual din Transilvania, cel ce desemnează cele *șapte scaune săsești*[29].

În perioada habsburgică s-au emis, de către cancelaria de la Viena, diplome ce se confereau unor comitate precum: Cluj, Mureș, Turda etc, sigilii publice și autentice. În cuprinsul acestor diplome era înfățișată stema, dar și semnificația elementelor heraldice componente. Totodată, în frontispiciu, se reprezenta stema, desenată în culori naturale.

---

[26] Kutschera 1943, p. 13.

[27] Articolul a fost redactat în perioada care s-a suprapus cu pandemia provocată de virusul Covid 19, ceea ce a îngreunat accesul la resurse și documentare.

[28] Tiron 2006, p. 219

[29] *Ibidem*.

Sub administrația maghiară, din a doua jumătate a secolului al XII-lea, Transilvania a fost organizată în comitate și districte, iar în zonele locuite de sași și secui, în scaune. Termenul vine de la scaunul de judecată (*sedes iudiciaria*), instituție tradițională românească pe care sașii și secuii au găsit-o la venirea lor pe aceste meleaguri[30]. Cele 7 scaune erau: Sibiu (scaunul principal) și scaunele secundare: Orăștie, Sebeș, Miercurea Sibiului, Rupea, Nocrich, Cincu.

Așadar, istoria zbuciumată a Sebeșului, este strâns legată de cea mai veche clădire din cetate, Biserica Evanghelică.

Inventarul criptei, aparținând văduvei lui Michael Huttern, este destul de bogat. Au fost identificate fragmente de îmbrăcăminte, precum boneta (**Fig. 8**), peste care a fost fixată marama din borangic (**Fig. 9**), cu ajutorul unor ace metalice. Au mai fost recuperate: un fragment de manșetă cu butonii de prindere, foarte deteriorați din cauza compușilor de coroziune, o parte din corset și câteva fragmente din mătase naturală, imprimată cu motive florale, care provine, cel mai probabil, din fustă. Starea de conservare a acestor fragmente este foarte slabă. Depunerile de compuși de coroziune au distrus rezistența materialelor textile făcând aproape imposibilă salvarea lor. Am încercat, prin diferite metode, specifice restaurării textilelor de proveniență arheologică, să salvăm cât mai mult posibil din acestea.

Procesul de restaurare se află într-o fază incipientă, încercăm să stabilizăm materialele suport prin înlăturarea compușilor de coroziune. În același timp, continuăm cercetarea cu privire la tendințele vestimentare și moda sfârșitului de secol XVIII, pentru a putea repune în operă fragmentele textile recuperate.

Archaeological Textiles from the Collection of the National Museum of Unification Alba Iulia, in the Light of the Last Researches

ABSTRACT

The textile objects which are part of this study came from an archaeological excavation from Alba Iulia and the Evangelical Church from Sebes. Brought to light in 1961, they were kept in the warehouses of the cultural institutions in the towns where they were taken. Only in 1996, in the case of those from Alba Iulia and in 2001 in the case of those from Sebes, some timid researches were started regarding their restoration. The archaeological textiles from Alba Iulia, come from the "Veterinary Hospital" area, from a burial tomb and belong to a young woman of noble rank and those from the Evangelical Church from Sebes, from two crypts in front of the altar that were demolished during the works of restoration carried out in this place between 1960 and 1964. The textile fragments in the first crypt belong to the priest Michael Lang, dean of the Evangelical Gymnasium from Sebes, and from the second crypt, the fragments belong to the widow of the intimate counsellor of Transylvania, Michael Huttern. The archaeological textiles from Alba Iulia benefited from detailed research, finalised with an attempt to reconstruct the vestment, an article about it being published by Ileana Partenie, in 2001. Due to the new research

[30] Nistor 2000, p. 11.

and the recovery of several elements that were not included in the initial study, we resumed the research in order to include them in the exhibition circuit. The restoration activity regarding the new elements appeared is in an incipient phase.

The final results will be published soon, once the restoration activity is completed.

List of illustrations

Fig. 1 - Cesare Vecelli, Principele Sigismund Báthory, *Habiti antichi e moderni* (Venice, 1598)
Fig. 2 - Georg Hoefnagel, *Claudiopolis*, 1617
Fig. 3 - Reconstruction of female costume based on fabric scraps kept in the warehouses of the museum from Alba Iulia
Fig.4 - Velvet band
Fig. 5 - Boglar applied ornament
Fig. 6 - Beads
Fig. 7 - Velvet waist
Fig. 8 - Cap
Fig. 9 - Raw silk headdress
Fig. 10 - Tumulus

Fig. 4 - Bandă din catifea

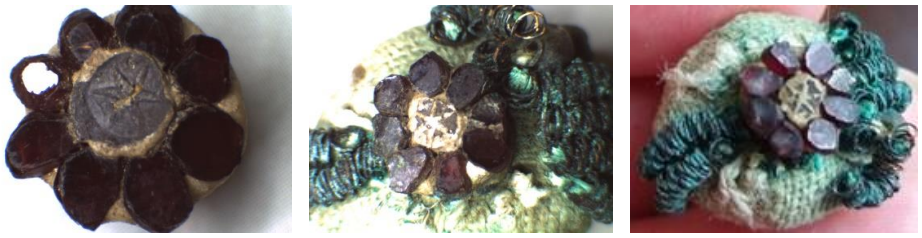

Fig. 5 - Aplică *boglar*

Fig. 6 - Mărgele

Fig. 7 - Brâu din catifea cu aplici din argint

Fig. 8 - Bonetă

Fig. 9 - Maramă din borangic

Fig. 10 - Tumulus

Abrevieri bibliografice

Anghel 1976 - Gheorghe Anghel, „Fortificația orașului Sebeș”, în *Apulum*, XIV, 1976, p. 147-159

Anghel 2004 - Călin Anghel, „Din istoriografia sașilor ardeleni: Ferdinand Baumann (1840-1911). Preliminarii”, în *Annales Universitatis Apulensis, series Historica*, 8/2004, p. 125-130

Anghel 2010 - Călin Anghel, „Fortificaţia bisericii parohiale evanghelice din Sebeş. Problematica datării”, în *Annales Universitatis Apulensis, series Historica*, 14/I/2010, p. 341-346

Anghel 2013 - Gheorghe Anghel, „Construcții de apărare executate de Giovani Morando Visconti în cetatea medievală de la Alba Iulia la sfârșitul sec. al XVII-lea și începutul celui de al XVIII-lea”, în *Apulum*, L, 2013, p. 167- 181

Anghel, Anghel 2015 - Gheorghe Anghel, Dan Anghel, „Cetatea Alba Iulia”, în *Monografia județului Alba* (editori: Vasile Moga, Gabriel Tiberiu Rustoiu), Alba Iulia, 2015, p. 129-142

Born 2013- Robert Born, „Coexistenţa etniilor și a confesiunilor din Transilvania, reprezentată în cărţile de costume și în vedutele urbane din secolul al XVII-lea până în secolul al XIX-lea”, în Joachim Bahlcke, Konrad Gündisch (ed.), *Toleranță, coexistență, antagonism. Percepţii ale diversităţii religioase în Transilvania, între Reformă și Iluminism*, Cluj- Napoca, 2013, p. 166-213

Brusanowski 2007 - Paul Brusanowski, „Etapele contrareformei în Transilvania până la mijlocul secolului al XVIII-lea", în *Annales Universitatis Apulensis, series Historica.*, 11/II/2007, p. 201-223

Calvi 2011- Giulia Calvi, „Across Three Empires Balkan Costumes in sixteenth- century Europe", în Constanța Vintilă-Ghițulescu (ed.), *From Traditional Attire to Modern Dress. Modes of Identification, Modes of Recognition in Balkans (XIVth- XXth centuries)*, Newcastle upon Tyne, 2011, p. 29-51

Călători străini 1976 - *Călători străini despre Țările Române*, vol. VI, București, 1976

Dörner 1995 - Anton E. Dörner, „Administrația Transilvaniei în prima jumătate a secolului al XVIII-lea", în *Revista Bistriței*, 9, 1995, p. 175-188

Dragotă et alii 2004 - Aurel Dragotă, Cosmin Marcel Orian, Isabela Băbuț, Anita Sabina Niculescu, Antonia Petronela Costea, Marius Breazu, „Cercetări arheologice la Alba Iulia-Spitalul Veterinar și Canton C.F.R. (1961-1962)", în *Acta Terrae Septencastrensis*, III, 2004, p. 169-182

Heitel 1961 - Radu Heitel, *Raport de săpătură*, fișa nr. 134/1961, Muzeul Municipal „Ioan Raica" Sebeș

Kutschera 1943 - Rolf Kutschera, *Guvernatorii Transilvaniei 1691-1774*, Sibiu, 1943

Magina 2014 - Livia Magina, *Instituția judelui sătesc în Principatul Transilvaniei*, Cluj-Napoca, 2014

Nistor 2000 - I. D. Nistor, *Comuna și județul*, Cluj-Napoca, 2000

Nițu 2006 - Florentina Nițu, *Prețuri de podoabe și orfevrărie din metal prețios în spațiul românesc (sec. 16-17)*, București, 2006

Nițu 2014 - Florentina Nițu, *Consumul de bijuterii în Transilvania secolului al XVII lea: lux, status social, rațiuni economice. Registrele de cumpărături ale principelui Gabriel Bethlen*, București, 2014

Partenie 2001 - Ileana Partenie, „Salvarea unor fragmente textile din secolul XVII prin tehnica restaurării", în *Apulum*, XXXVIII/2, 2001, p. 385-387

Rusu 1979 - Mircea Rusu, „Castrul roman Apulum și cetatea feudală Alba Iulia", în *AIIA*, XXII, 1979, p. 47- 70

Speed 1626 - John Speed, *The mape of Hungari newly augmented, A prospect of the most famous parts of world*, London, 1626-1646

Tiron 2006 - Tudor-Radu Tiron, „Despre dreptul la stemă în Transilvania secolului XVII", în *Studii și Materiale de Istorie Medie*, vol. 24, 2006, p. 217-238

Vecellio 1590 - Cesare Vecellio, *De gli habiti antichi e moderni di diversi parti di mondo*, Venetia, 1590

Vecellio 1598 - Cesare Vecellio, *Habiti antichi e moderni tutto il mondo*, Venetia, 1598

Wollmann 2009 - Volker Wollmann, *Adnotațiunile cronicarului Laurentius Weidenfelder pe marginea manuscrisului lui Georgius Soterius despre istoria oraşului Sebeş, intitulat „Particola historica in urbem Sabesum"* [Die Anmerkungen des Chronisten Laurentius Weidenfelder zur Handschrift „Particola …], în *Terra Sebus*, 1, 2009, p. 217-232

Cuvinte-cheie: conservare, restaurare, secolele XVII-XVIII, Transilvania, veșminte
Keywords: conservation, restoration, XVIIth-XVIIIth centuries, Transylvania, clothing